

Comunicarea electronică în justiție. Instanța digitală și dosarul electronic

Avocat stagiar Bistreanu Lucian-Gabriel

Baroul Gorj

Această lucrare cuprinde observații cu privire la reglementarea legală și implicațiile practice pe care le au utilizarea mijloacelor de comunicare electronică în justiție, precum și prezentarea câtorva exemple de instanțe digitale.

This work makes observations regarding the legal reglementations and practical implications of using electronical means of communication in court, as well as the exposition of few examples of digital courts.

I. Introducere

II. Partea întâi – Comunicarea electronică în justiție în procesul civil

Secțiunea 1. Mijloace de comunicare electronică folosite în prezent

§1.1 Reglementarea actuală cu privire mijloacele de comunicare electronice în Codul de Procedură Civilă

III. Partea a doua – Instanța digitală și dosarul electronic

Secțiunea 1. Dosarul electronic

Secțiunea 2. Instanța digitală

§2.1 WIPO

§2.2 Cloud gavel

§2.3 Hangzhou Internet Court

Introducere

Odată cu avansarea tot mai rapidă a tehnologiei, din ce în ce mai multe aspecte ale vieților oamenilor devin aproape dependente de accesul cât mai rapid la informații. De asemenea, aspecte care în trecut nu puteau fi închipuite a se schimba tind din ce în ce mai mult spre digitalizare, făcând mai simplu și mai rapid accesul la posibilități aproape infinite. Totodată, cei care rămân în urmă, ancorați în tradiții căzute în desuetudine sau care pur și simplu nu își mai găsesc locul sau justificarea în societatea modernă, vor rămâne tot mai în urmă, fiind copleșiți de fluxul de informații care crește exponențial.

Astfel, dacă în viața de zi cu zi a oamenilor accesul rapid la informații corecte și complete este o prioritate, nu este greu de imaginat cum în acele cazuri speciale, cum ar fi participarea la un proces, importanța de a fi informat cu privire la desfășurarea acestuia crește semnificativ. Așadar, utilitatea unei căi de comunicare rapide și sigure este evidentă.

În sensul uzual al cuvântului, a comunica înseamnă a transfera informații între doi sau mai mulți interlocutori. În justiție, sensul folosit de legiuitor este unul particular, însemnând comunicarea actelor de procedură realizată de instanță, cât și comunicarea actelor de procedură între părți, cu sau fără mijlocirea instanței.

În cadrul acestei lucrări mă voi opri asupra mijloacelor de comunicare electronică descrise de Codul de Procedură Civilă și asupra implicațiilor practice și juridice determinate de reglementarea în vigoare. Mai mult, în partea a doua a lucrării voi prezenta pe scurt câteva exemple de administrare a justiției prin mijloace digitale, precum și utilitatea folosirii unui dosar electronic și cazurile când ar fi practică utilizarea acestuia.

Partea întâi - Comunicarea electronică în justiție

Pentru a avea o mai bună înțelegere a ceea ce înseamnă *Comunicarea electronică în justiție*, voi începe prin a defini comunicarea electronică în general. Așadar, comunicarea electronică înseamnă orice transfer de semne, semnale, scrieri, imagini, sunete, date sau orice alte informații de orice natura, transmise prin fire, unde radio sau electromagnetice. Relevante pentru lucrarea de față sunt mijloacele de comunicare la care face referire Codul de Procedură Civilă, respectiv transmiterea datelor pe calea telefax-ului, a e-mail-ului, precum și „, prin orice alte mijloace care asigură transmiterea textului actului și confirmarea primirii acestuia”.

Secțiunea 1. Mijloace de comunicare folosite în prezent

De departe, în practică, cele mai folosite mijloace de comunicare digitală sunt poșta electronică și telefax-ul.

În trecutul nu foarte îndepărtat mediul dominant de comunicare digitală în justiție era fax-ul. Fapt simplu de explicat datorită utilizării pe scară largă a acestuia în alte domenii, dar și a modului relativ simplu de utilizare, fax-ul nefăcând altceva decât să transmită date, prin intermediul liniilor de telefonie fixă, de la un dispozitiv de intrare (scanner-ul fax-ului) spre un dispozitiv de ieșire (imprimanta fax-ului). Totuși, folosirea acestui mijloc prezintă două mari dezavantaje, respectiv numărul restrâns de categorii de documente ce pot fi transmise și calitatea extrem de scăzută a datelor transmise, până în punctul în care acestea devin ilizibile.

Astfel, avantajele folosirii unui serviciu de poștă electronică devin imediat evidente. Datorită modului de funcționare a poștei electronice, respectiv transmiterea datelor prin intermediul internetului, categoriile de documente transmisibile online este notabil mai mare, iar fidelitatea pe care acestea o păstrează este aproape maximă. Câteva alte mari avantaje ale utilizării e-mail-ului sunt viteza cu care se realizează transmisiunea, portabilitatea, precum și faptul că e-mail-ul primit de către sistemul destinatar va fi stocat, local sau extern, independent de faptul că acest sistem ar fi sau nu în funcțiune, mesajul putând fi deschis ulterior. Dezavantajul poștei

electronice este dat de bariera tehnologică ce trebuie depășită pentru a putea fi folosită, respectiv accesul la internet și la un sistem informatic, cunoștințele necesare utilizării computerului și serviciului de e-mail.

Dispozițiile art. 154 alin. (6) din Codul de Procedură Civilă mai fac referire și la alte mijloace de comunicare electronică, respectiv „orice alte mijloace care asigură transmiterea textului actului și confirmarea primirii acestuia”. Cel mai probabil, intenția legiuitorului a fost aceea de a permite utilizarea oricăror noi mijloace care urmau a fi dezvoltate după momentul intrării în vigoare a legii, fără a fi necesară o nouă reglementare expresă.

Luând în considerare avantajele, dar și popularitatea noilor servicii de comunicare online, nu este greu de imaginat cum în viitorul apropiat comunicările în justiție ar putea fi făcute prin intermediul sistemelor de mesagerie instantanee, cum ar fi WhatsApp, Signal, Telegram ș.a.m.d., sau, de ce nu, printr-un serviciu propriu în cadrul sistemului Ecris, folosit de instanțe.

§ 1.1 Reglementarea actuală cu privire la mijloacele de comunicare electronice în Codul de Procedură Civilă

Prin dispozițiile sale Codul de Procedură Civilă permite participanților la procesul civil să utilizeze mijloace de comunicare electronice în exercitarea drepturilor procesuale. Trebuie observat totuși că, prin coroborarea tuturor dispozițiilor în materie, legiuitorul nu a stabilit o echivalență între actele de procedură supuse comunicării transmise în formă fizică, pe suport de hârtie, și cele transmise pe cale electronică.

Astfel, art. 148 coroborat cu art. 149 și art. 150 din Codul de Procedură Civilă, statuează posibilitatea formulării cererilor în instanță și prin înscris în formă electronică, cu mențiunea că, așa cum a fost deja stabilit de doctrină, formularea unei cereri pe această cale nu scutește partea de obligația de a depune cererea și pe suport de hârtie, în suficiente exemplare pentru comunicare. Mai mult, atât art. 148, cât și art. 154 din Codul de Procedură Civilă mai impun obligația ca actul transmis să fie semnat cu semnătură electronică, conform dispozițiilor Legii 455/2001.

În înțelesul art. 4 pct. 2 din Legea 455/2001 *înscrișul în formă electronică reprezintă o colecție de date în formă electronică între care există relații logice și funcționale și care redau litere, cifre sau orice alte caractere cu semnificație inteligibilă, destinate a fi citite prin intermediul unui program informatic sau al altui procedeu similar*, iar conform pct. 3 al aceluiași articol, *semnătură electronică reprezintă date în formă electronică, care sunt atașate sau logic asociate cu alte date în formă electronică și care servesc ca metodă de identificare.*

Așadar, semnătura electronică are atât rolul de a securiza conținutul actului, cât și acela de a identifica persoana sau entitatea care realizează comunicarea.

Un efect particular pe care îl are transmiterea actelor pe cale digitală este descris de art. 165 pct. 3 din Codul de Procedură Civilă, anume momentul în care actul transmis conform dispozițiilor art. 154 alin. (6) se consideră comunicat: *procedura se socotește îndeplinită la data arătată pe copia imprimată a expedierii, certificată de greșierul care a făcut transmisiunea.* Tot astfel, legiuitorul prevede, în art. 183, raportat la art. 182 din Codul de Procedură Civilă, faptul că termenul la care se consideră efectuat un act transmis prin poșta electronică sau fax se determină conform mențiunii datei și orei primirii faxului *astfel cum acestea sunt atestate de către calculatorul sau faxul de primire al instanței, servesc ca dovadă a datei depunerii actului de către partea interesată.* Mai mult, art. 163 alin. (11¹), prevede un mod inedit de dovedire a comunicării actului: *Atunci când comunicarea actelor s-a realizat potrivit prevederilor art. 154 alin. (6) mesajul de comunicare către destinatar primit de la sistem constituie dovada de comunicare. Acesta se va lista și se va atașa la dosarul cauzei.* Așadar, în cazul în care partea căreia i s-a făcut comunicarea ar intenționa să conteste dovada, aceasta nu are la îndemână procedura înscrierii în fals.

Partea a doua – Instanța digitală și dosarul electronic

Secțiunea 1 – Dosarul electronic

Este incontestabilă utilitatea pe care accesul imediat la toate actele și înscrisurile ce se găsesc într-un dosar o oferă tuturor participanților într-o procedură judiciară. Fie că este vorba de formularea apărărilor sau simpla informare cu privire la stadiul procesului, care, după cum bine știm, se poate întinde pe o perioadă considerabilă, posibilitatea consultării online a materialului dintr-un dosar a micșorat semnificativ eforturile pe care părțile sau apărătorii erau nevoiți să le facă în vederea consultării fizice a dosarului la arhiva instanței, fapt care la data realizării acestei lucrări s-a dovedit indispensabil, contribuind masiv la evitarea aglomerării arhivelor pe perioada pandemiei cu virusul SARS-CoV-2.

Deși sistemul actual, respectiv serviciul *infodosar.ro*, a făcut un mare prim pas în ceea ce privește digitalizarea justiției române, acesta nu poate fi numit cu adevărat un dosar electronic.

În adevăratul sens al cuvântului, dosarul electronic presupune ca toate actele, documentele, înscrisurile și toate celelalte componente ale dosarului să existe doar în format digital. Apreciez că, în acest moment, reglementarea în vigoare nu ar permite utilizarea unui dosar exclusiv digital, dar nu este greu de crezut că în timp, treptat, s-ar putea trece la folosirea unui astfel de sistem. Din dispozițiile Codului de Procedură Civilă se desprinde regula cu privire la întocmirea dosarului în format fizic.

Împreună cu o reglementare care să ia în considerare progresele în domeniul științelor informatice (de exemplu cu privire la securizarea datelor electronice), cred că posibilitatea creării unui sistem preponderent informatic prezintă avantaje reale. Este evident faptul că tranziția spre o astfel de procedură trebuie făcut treptat și selectiv, în așa fel în cât să nu constituie o îngrădire a liberului acces la justiție, garantat de Constituție.

Astfel, pentru a nu încălca drepturile cetățenilor, folosirea unui dosar digital ar putea fi folosit la cererea părților, similar altor proceduri speciale, referindu-mă aici la procedura cererilor cu valoare redusă. Un astfel de sistem ar putea funcționa așa:

1) reclamantul transmite cererea în format electronic instanței;

2) în urma parcurgerii procedurii regularizării, instanța citează pârâtul după procedura clasică, iar prin dovada de înmânare partea urmează să aleagă dacă dorește să primească acces la dosarul digital, fiindu-i comunicate datele de autentificare sau dacă dorește să îi fie comunicate înscrisurile pe suport material. În măsura în care acesta nu alege sau refuză mijlocul digital, procedura față de acesta se va realiza în formă materială, documentele depuse de acesta scanându-se și fiind atașate la dosarul digital, formându-se și un dosar fizic de dimensiuni mult mai reduse.

O altă variantă posibilă ar implica un acord de voințe anticipat, pe calea unei clauze „compromisorii”, prin care părțile convin ca procedura de judecată să fie una digitală, oferind datele necesare comunicărilor.

Desigur, o astfel de abordare pune unele probleme practice, deoarece legislația atribuie anumitor elemente materiale ale înscrisurilor unele efecte, care nu ar putea fi mereu complinite pe cale digitală. Astfel, dacă semnătura olografă a cererii ar putea fi înlocuită de semnarea acesteia electronic, acesta nu poate fi cazul semnăturii sau conținutului unui testament olograf. De asemenea, procedura comparării *de scripte* sau înscrierea în fals nu ar putea fi realizată folosind un sistem pur digital. Pentru astfel de cazuri în care instanța trebuie să perceapă direct un înscris, aceasta ar urma să ordone prezentarea lui în original, conform procedurii actuale, întocmindu-se un dosar fizic de dimensiuni reduse, care să conțină doar documentele ordonate.

Un alt neajuns al utilizării înscrisurilor în format electronic îl constituie necesitatea de a deține o semnătură electronică, necesară certificării conținutului actului și identității părții de la care provine. De asemenea, ar mai implica unele costuri cu privire la pregătirea magistraților și a grefierilor pentru a putea opera noul sistem, investiții cu privire la infrastructura informatică a justiției, atât pe partea de hardware (serve, medii de stocare digitale), cât și software (o nouă platformă, programe de securizare a datelor – encryption).

Totuși, avantajele pe care un astfel de sistem digital le-ar aduce nu sunt deloc de neglijat. Eliminarea unui volum semnificativ de hârtie din arhivele instanțelor vine cu implicații economice pozitive, dar și cu reducerea impactului ecologic creat de procesul jurisdicțional. Regula procesului civil este aceea de a întocmi atâtea acte câte părți cu interese contrare sunt, pe lângă exemplarul

instanței, astfel se creează o cantitate considerabilă de maculatură, care pe o perioadă îndelungată poate deveni problematică.

Întrucât instanța este obligată să mijlocească comunicarea actelor între părți (mai puțin când acestea utilizează procedura prevăzută de art. 367-388 din Codul de Procedură Civilă), folosirea unui sistem electronic vine cu avantajul imediat de reducere al costurilor sub acest aspect, precum și mai buna gestionare a termenelor, comunicarea online făcându-se practic instantaneu. De asemenea, partea care a indicat datele de comunicare ale apărătorului, ar putea solicita ca toate actele să fie comunicate și acestuia, fără a implica un cost suplimentar pentru instanță. Mai mult, instanțele ar putea folosi abilitatea serviciilor de poștă electronică de a transmite mesaje în mod automat pentru a aminti participanților termenul de judecată, chiar dacă aceștia ar avea termen în cunoștință. Ultimele două procedee descrise mai sus necesită un minim efort din partea instanței, dar care adaugă un grad de protecție în plus pentru justițiabil.

Secțiunea 2 – Instanța digitală

În mediul juridic internațional, au început treptat să ia ființă diverse organisme cu activitate jurisdicțională care își desfășoară activitatea prin intermediul internetului. În cele ce urmează voi prezenta pe scurt trei exemple de astfel de organisme.

§2.1 WIPO- Organizația Mondială pentru Proprietate Intelectuală¹

Prima entitate asupra căreia mă voi opri este WIPO, care nu este o instanță de judecată, dar în cadrul acesteia Centrul de Mediere și Arbitrare al WIPO are activitate jurisdicțională.

Pe scurt, WIPO este forumul global în legătură cu proprietatea intelectuală. Aceasta funcționează sub coordonarea O.N.U., având membre 193 de state.

¹ <https://www.wipo.int/amc/en/domains/>

Relevant pentru această lucrare este serviciul de arbitraj online pe care WIPO îl oferă în cadrul unei proceduri denumite Domain Name Disputes (Dispute cu privire la Numele Domeniilor).

Procedura, pe scurt, este următoarea: în urma unei plângeri cu privire la numele unui domeniu de internet, este numit un arbitru (sau trei) care va gestiona cazul, acesta poate lua măsuri cu privire la domeniul disputat, inclusiv „blocarea” acestuia (domeniul nu mai poate fi modificat). În urma administrării tuturor probelor acesta înaintează decizia la care a ajuns, decizie obligatorie pentru părți.

Toată activitatea descrisă mai sus are loc online, toate datele transmise de părți sunt stocate digital, iar întreaga procedură durează în medie 30 de zile, ilustrând perfect avantajele dosarului digital și al comunicării electronice.

§2.2 Cloud Gavel – Mandatul Electronic²

Nici cea de-a doua entitate nu este o instanță de judecată *per se*, ci mai degrabă o unealtă care permite ca administrarea justiției să se realizeze mult mai facil.

Cloud Gavel, este un serviciu folosit de sistemul judiciar al Statelor Unite ale Americii, care permite agenților de poliție să solicite online emiterea unui mandat de arestare electronic.

Procedura este extrem de simplă: agentul de poliție care are nevoie de mandat se autentifică pe platformă, completează formularul digital care include toate probele de care acesta intenționează să se folosească, formularul este semnat electronic prin sistemul integrat în platformă, este transmis unui judecător care va încuviința sau nu mandatul, soluția este semnată electronic de sistem și transmisă înapoi agentului. Întregul proces este foarte expeditiv, timpul mediu de răspuns fiind de 30 de minute.

² <https://cloudgavel.com/>

Am îndoieli cu privire la aplicabilitatea unui astfel de sistem în spațiul european, datorită exigențelor ridicate cu privire la respectarea drepturilor omului, dar procedura care stă la baza acestuia poate constitui un punct de plecare pentru o eventuală platformă online a instanțelor care ar putea asigura securizarea datelor transmise folosind un sistem intern, facilitând comunicarea actelor.

§2.3 Hangzhou Internet Court – Instanța pe internet Hangzhou³

Ultimul exemplu asupra căruia mă voi opri este Instanța pe internet Hangzhou. Această entitate este din toate punctele de vedere o instanță, operând sub Curtea Supremă a Chinei. A fost înființată în anul 2017, în orașul Hangzhou. Factorul inedit cu privire la această instanță nu este doar faptul că operează prin intermediul internetului, ci mai ales prin faptul că litigiile sunt rezolvate de judecători virtuali, care funcționează în baza unui algoritm de Inteligență Artificială sau A.I.

Față de celelalte servicii menționate mai sus, Hangzhou Internet Court are un sediu fizic, unde pot avea loc procese, care se desfășoară prin videoconferință. Sălile de judecată sunt înlocuite cu dispozitive media, similare unui ATM, prin care părțile interacționează cu platforma. Menționez că procesele pot avea loc și în afara instanței, complet online.

Procedura nu este mult diferită de cea a instanțelor române în materia cererilor cu valoare redusă. Cererea care declanșează procesul, la fel ca și întâmpinarea, sunt formulare digitale completate de părți. Soluția poate fi transmisă părților prin email sau prin servicii de mesagerie instant.

Competența instanței digitale este restrânsă la litigii cu privire la: dispute asupra domeniilor de internet, asigurări de bunuri (garanții de cumpărături), proprietate intelectuală digitală, contracte de împrumut online și altele.

³ <https://www.netcourt.gov.cn/portal/main/en/index.htm>

Scopul declarat al acestei instanțe digitale este acela de a degreva instanțele tradiționale de procesele care pot fi tranșate de A.I.